

ARCAISMES LÈXICS EN LA TOPONÍMIA DE LLUCENA (L'ALCALATÉN)

Andreu Beltran Zaragoza

La font de la nostra investigació és el manuscrit de l'Arxiu Municipal de Lluçena que porta el títol de *Libro de pasos, pasetes, majadas, abrevaderos, paradas y azagadores del término de la villa de Lucena*¹ que aplega documents datats entre el 20 d'abril de 1523 al 28 d'octubre de 1864. La part del llibre seleccionada per a l'estudi comença a la pàgina 244 i comprèn documents de tres escrivans, Domingo Andrés (a. 1700, p. 1-7; a. 1704, p. 8-11; a.1705, p. 12,18), Josep Forés (a. 1711, p. 19-23; a. 1728, p. 24-25), i Francisco Bonarrés (a. 1734, p. 26-27)²

La raó de la selecció rau en el fet que són els darrers escrivans que entren el català al temps de la prohibició de l'ús oficial arran de la Guerra de Successió.

El document descriu el recorregut que els oficials municipals fan pel terme a fi de comprovar l'estat dels territoris comunals destinats a la ramaderia.

Lluçena pertanyia, llavors, al domini senyorial de la Tinença d'Alcalatén, en la governació de Castelló de la Plana fins a l'any 1707, que passà a dependre del Corregiment de Morella. El castell de Lluçena fou conquerit als musulmans al segle XIII pel cavaller aragonès Eiximèn d'Urrea, que rebé en feu de Jaume I. Durant el temps que tractem, ostentava el senyoriu el comte d'Aranda, l'aragonès

¹ Signatura 2.1.4.2, localitzat a la Unitat d'Instal·lació 2.114. Relligat amb coberta de pergamí de 21x15 cm, en molt mal estat de conservació i sense ordre cronològic.

² La selecció ha estat transcrita i estudiada des del punt de vista lingüístic per mi mateix en «La llengua de Lluçena al segle XVIII» (publicació d'investigacions de diferent temàtica, centrats en Lluçena, en premsa)

Bonaventura Pedro de Alcántara Jiménez de Urrea i Abarca de Bolea. La jurisdicció senyorial d'Alcalatén comprenia a més, les viles de l'Alcora, les Useres i Xodos i els llocs de Figueroles, Costur, Araia, la Foia i els actuals despoblats de les Torrocelles i de Benaigualit. Des del punt de vista eclesiàstic, fins a l'any 1960, Llucena ha estat cap d'arxiprestat del bisbat de Tortosa.

RELACIÓ DE TOPÒNIMS (ANYS 1700-1734)³

- **Masos i masets**

mas d'en Margalit

mas de Araya (19)

mas de Jacinto Batgero (19)

mas de la Calsa (27)

mas de la Parra (8)

mas de la Talaya (13)

mas de les Pedrosses

mas de Miret (23)

mas de Portapaús (17)

mas del Collet (13)

mas del Sabater (22)

maset de Domingo Aparissi (13)

- **Masades**

la font d'Andolla (15)

masada de Miquel Juan d'Uguet (10)

masada de les Coronetes

- **Corrals**

corral de la Torre (19)

corral de les Ferreries

corral del Soriger (7)

- **Mallades⁴**

mallada de la Figuereta (27)

mallada de les Enbalmes (16)

mallada del Racó de Minguet (21,26)

- **Molins**

molí de Figueroles (24)

- **Camins**

camí de Adzaneta (10, 24)

camí de Chodos (13)

camí de la Serra a Sant Vicent de l'Alcora

camí de les Marades (25)

camí de les Neveres (18)

camí de les Pedrosses

camí de Sent Vicent de Alcora (19)

camí Vell de Chodos (16)

- **Passades⁵**

passada de la Cova de la Traguanta (20) | passada de la Foya Genta (14)

³ Respectem les grafies originals del manuscrit. Els números entre parèntesis corresponen a la pàgina del document.

⁴ 'Recer per al bestiar'

⁵ 'Via pecuària'

passada de la Font del Corp (11)

- **Cabeços**⁶

cabeso de la Cova de la Rius (25)

- **Llomes**⁷

lloma de Bernat (12)

- **Tossals**

tosal Gran (19)

- **Roques**

roca de Minguet (23)

roca de Vidal (21, 26)

roca Foradada

- **Clots**

clot del Pouet de la Saltadora (22)

- **Foies**⁸

foya del Canpàs

foya dels Bustals (19)

- **Selletes**⁹

selleta del mas de Nebot (19)

- **Colls**

collet de les Saleres (24)

- **Graus**¹⁰

grauet de Valls (10)

- **Crevades**¹¹

crevadeta del Collet (16)

- **Coves**

cova de la Paridora (20)

cova de les Ferreres

cova de la Rius (25)

- **Covarxos**¹²

| *passada Real (17)*

| *foya Genta (14)*

| *cova de la Traguanta (20)*

| *coveta dels Teixugos (22)*

| *cova del Barranch (21)*

⁶ ‘Cima de contorns arrodonits’

⁷ ‘Elevació arrodonida’

⁸ ‘Territori de camps en una zona que forma lleu concavitat’

⁹ ‘Collada’

¹⁰ ‘Camí que baixa en forma d’escala rocosa per un portell de cingles’.

¹¹ ‘Cinglera de rocasses’ Mot singular de Lluçena segons el DCVB (3:703) i el DECat (II:1031). El topònim “La Crevada” la estat localitzat actualment al terme d’Atzeneta del Maestrat (veí del de Lluçena) per Jesús Bernat Agut.

covarchets de la Traguanta(20)

- **Partides**

partida de la Paridora (20)

| *partida dels Basis* (26)

- **Racons**

racó de Minguet (26)

- **Carrascals**

carrascalet de la Borsella (12)

- **Bancals**

bancal de la Bova (8)

| *bancal Rog* (9)

bancal del Asocador (19)

| *bancalets de les Barraquetes* (8)

bancal dels Cabanils (13)

- **Vinyes**

viña de la Cassaca (25)

- **Heretats**

heretat de la Foya Genta (15)

| *heretat de Andolla* (15)

- **Saleres**

saleres dels Bustals (12)

- **Tolls**

toll de les Anguiles (14)

- **Bassis**

basis de Armiñà (21)

- **Pous**

pou del Mas del Sabater (23)

| *pouet de la Saltadora* (22)

- **Barrancs**

barranc de Minguet (21)

| *barranquet de la Cova del Barranc* (21)

barranc de n'Alba (19)

| *barranquet del Racó de Minguet* (21)

barranc de Ores (22)

- **Fonts**

font de Andolla (14)

| *font del Corb* (11)

font d'en Barceló (24), *de Barceló* (25)

| *font del Llob* (27)

font de la Parra (8, 9)

| *font del Raudor*

- **Topònims sense genèric**

¹²·Cavitat'. J.Coromines (DECat. II,1022) s'inclina a creure que es tracta d'un descendent mossàrab i romanobascoide de *COPERCELLA diminutiu del llatí COPERULUM 'tapa, tapadora'.

el Bustalet (19)
el Vedad (21)
els Planillars (21, 26)
la Mansanera (14)
la Traguanta (20)
Hutrelles (27)
Sant Vicent de l'Alcora

el Planillar (26)
els Basis (26)
l'Alcora
la Navarra (6, 7)
les Fontanelles (26)
Penagolosa (17)

el Soliger (7)
els Llavarquets (19)
la Foradada (22)
la Saltadora (22)
Chodos (27)
Ribesalbes

ESTUDI LINGÜÍSTIC

A continuació presentem el comentari basat en la consulta bibliogràfica de trenta-cinc mots del recull toponímic que són ara desconeguts o tenen poca vitalitat en la zona nord valenciana. Plantegem hipòtesis sobre el primitiu significat com a elements lèxics, comprovem la vitalitat actual en altres indrets del domini lingüístic i indaguem sobre la seua etimologia.

Hem pogut comprovar com bona part dels noms propis dels llocs d'aquesta zona són paraules del món de l'agricultura i la ramaderia com ara: *assolcador*, *barraqueta*, *campàs*, *baci*, *bustal*, *cabanil*, *salera*, *vedat* i *paridora*; referències a construccions com: *nevera* o *torre*; accidents geogràfics: *barranc*, *collet*, *coronetes*, *fontanella*, *llavanquet*, *ores*, *marades*, *planillar*, *saltadora*, *serra* i *talaia*; mostres de la vegetació de la zona: *aborcella* (?), *bova*, *figuereta*, *mançanera*, *parra* i *raudor*, referències a la fauna: *anguila*, *corp*, *llob*, *soriguer* i *teixugo*, i caracteritzacions adjectivals com: *foradada*, *gran*, *roig*, *vell*, *real*, *pedroses* i *genta*.

Aborcella f. *Carrascalet de la Borsella*. Paraula desconeguda en la zona. Una primera via per aclarir el significat del nom del carrascalet la mamprenem considerant un derivat d' *arboç* 'Arbustus Unedo'. Les variants *albors* i *albosser*, amb canvi de prefix, referides al fruit de l'arboç i a la planta ericàcia, respectivament, són recollides pel DCVB (1:440) a Lluçena. L'explicació podria ser: *l'arboçell* > *l'aborcell* > *la borcella*. Les obres consultades (DECat, I: 358; OnCat, II:218) no recullen el derivat amb sufix *-ella*. Tanmateix no és estrany en altres topònims de la zona, aplicats a la vegetació com *Pinella*, *Salzadella*, o *Fontanella*, *Baciella*.

Una altra possibilitat, ens fa relacionar la nostra *borcella* amb la ribagorçana *forcella* 'pal forcat per a sostenir els ceps o altres plantes fruïteres' recollit pel DCVB (5:977) i citat per Coromines (DECat, I:360) en l'explicació del mallorquí *arboçelles* 'pinces' on l'erudit proposa una possible supervivència del mossàrab *alborcelles < BORFICELLAS < llat. FORBICELLAS 'tisorettes'. Al terme d'Atzeneta del Maestrat, en una partida llunyana del terme de Lluçena, hi ha el topònim *La Borsa*.

Andol·la f. *Font d'Andolla*, *Heretat d'Andolla*. El DCVB (1:670) documenta *andolla* a finals del segle XIV com a nom d'una vianda. El mateix diccionari presenta amb *l* geminada (*andol·la*) en una frase eivissenca que retrobem en el

Vocabulari del Maestrat (33) de Garcia Girona (“Córrer l’andola”) amb el mateix significat de ‘vagar per carrers i camins’, expressió coneguda també a Tortosa, Castelló i València. El DECat (I:296) relaciona el mot i les accepcions amb el verb *anar* i fa confluïr-hi paraules d’origen àrab i francès.

Anguila f. *Toll de les Anguiles*. El nom d’aquests peixos —que viuen en rius i fins i tot en pous i bassiots on arriben travessant els prats humits o pels corrents subterranis— és corrent per designar llocs d’aigua. Hi ha també el *toll de les Anguiles* al terme de Lladurs (Solsonès) prop del riu Cardener (OnCat, II, 199). Cal remarcar que a Benassal hi ha actualment la bassa d’*Anguiles* que correspon a l’antic d’en *Quilis*.

Araia *Araia, mas d’Araia*. J. Coromines (OnCat II:212) apunta la possibilitat d’un origen iberobasc, això no obstant, s’inclina per l’etimologia àrab, considerant l’existència d’una forma algeriana, nom personal femení relacionat amb l’adjectiu diminutiu ‘desert, poc arbrat, una mica estèril’.

Assolcador m. *Bancal de l’Assolcador*. No registrat en el DCVB ni en el DECat. Sembla evident que es tracta d’un derivat de *solc* format a partir del verb *assolcar* ‘solcar’, forma dialectal de Gandesa, el Maestrat, València i Xàtiva (DCVB, 9:988). Garcia Girona, (1922:48) també recull la paraula al Maestrat amb el significat de ‘fer el primer solc per la vora del camp, quan es llaura’. El *bancal de l’assolcador* devia destacar per la presència d’un gran solc, o potser feia referència a l’acció relacionada amb el propietari.

Baci m. *Partida dels Bacis*. ‘abeurador, construcció per a retenir l’aigua amb un orifici d’entrada i un altre d’eixida perquè els animals beguen’. Coromines recomana escriure *baci* (amb *c*)‘obi’ per pertànyer a la família de *baci* i *bàcia*, com a nom de recipient, i no té relació (si no és secundària) amb *bassa* (DECat, I, 705). Localitza aquest significat en el migdia del Principat i en el nord del País Valencià. A més de designar una partida, la paraula s’usa en el document com a genèric (*els bacis d’Arminyà*) i és viva actualment a la zona.

Bova f. *Bancal de la Bova*. ‘boga, balca’ planta dels aiguamolls. La variant *bova* és la que predomina des d’antic en valencià, i en tot el català occidental (DeCat, II:28 s.v. BOGA). Cal apuntar que a Benassal, actualment, és diu *boga*.

Bustal m *El Bustalet, la foia dels Bustals, les saleres dels Bustals*. No registrat

en el DCVB ni en el DECat i desconegut actualment a la zona. Segons Coromines (DCECH (1637-638) ve del llatí tardà —en glossaris medievals— BOSTAR ‘estable de bous’. La presència de *bustal* en les terres septentrionals valencianes s’ha d’explicar per l’establiment i pas d’aragonesos des del s. XIII —si no d’abans—. *Bosta* i *busto* ‘radera de vaques o de bous’ existiren en aragonès antic. En la cristallització de *bustal* amb *u* i com a locatiu i topogràfic, J. Coromines diu que no és improbable que actuara l’influx de la paraula perso-àrabica *bustân* ‘verger’, ‘tancat plantat d’arbres’. A l’OnCat, III:153 se li atribueix el significat de ‘varietat de devesa, partida no conreada’ El topònim es localitza abundantment en una zona molt limitada que correspon als dominis medievals del nord del País Valencià, exceptuant la Tinença de Benifassà. En el domini morellà, a Castellfort (doc. a.1547) —i nosaltres afegim a Cinctorres—. Al Maestrat, en totes les antigues comandes: Vistabella, la Torre d’en Besora, Atzeneta (*el Bustalet, Racó del Bustal*) —i per la nostra part, a Benassal (doc. a.1625) —, a les Coves de Vinromà, Traiguera i Sant Mateu; a Vilafamés (i a l’actual Vall d’Alba). A la Tinença de Miravet es troba a Torreblanca —i afegim Benlloc—. També és present en el senyoriu de la Serra d’en Galceran i de la Pobra Tornesa. Finalment, a l’Alcalatén, a més de Lluçena, es localitza a Costur. Segons Coromines no es troba gens en les terres de l’Ebre ni en la resta del País Valencià, excepte un cas espars a la Font de la Figuera. En les nostres referències documentals, al territori dels bustals de Lluçena, hi ha una arrimança (lloc per descansar) i saleres (per complementar l’alimentació), tot relacionat amb la ramaderia.

Cabanil m. *Bancal dels Cabanils*. Mot desconegut actualment. El significat es relaciona probablement amb la ramaderia i podria haver estat: una ‘construcció de camp’, un ‘gran ramat comunal’ o bé un ‘lloc o via comunal de trànsit del bestiar’. Derivat de *cabana*, DCVB (2:766) documenta el nom de lloc del *Torrent de Puigcabanil* a Bagà (Berguedà). Es troba també a d’altres terres; l’OnCat (III:156) dóna referències antigues (a.1073) com *Cabanil de Codinella* a Bellver (Baixa Cerdanya); també a Argelers (Rosselló) (a.1292) i Tuïr (Rosselló) (a.1373). Funciona com a substantiu (i no com a adjectiu). En l’alt llenguadocià, a l’Aude el nom de lloc *Le Cabanil* es presenta amb molta extensió. En castellà també hi ha *cabañil*. (DECat, II: 366,367 s.v.CABANYA). Manté el sufix -ILE indicador de paratge, sovint pecuari o de pleta, però també amb valors topogràfics i altres. A la nostra zona el sufix ILE apareix en els *Carrils* a Benassal, *el Carril* a Lluçena, *Serril*.

Calça f. *Mas de la Calsa*. Deixant de banda el significat de ‘mitges’ i descartat el fenomen de la pèrdua de *-d-* intervocàlica (*calçada*) —actual però no documentada a l'època— podria relacionar-se amb *calç* ‘substància mineral hidratable, òxid de calci’. Calça és el nom d'un municipi del Rosselló situat en un petit massís calcari. Al Rosselló un *cause* és un planell pelat calcari (OnCat, III:186), un desert calcari generalment serreta ampla i erma on abunda la pedra calcària. No es pot descartar, però, la hipòtesi que derivaria el nom de lloc de *calç* ‘peu, d'un cingle, una roca etc.’ (DECat, II:414). La locució prepositiva *a calç de* es mantingué en documents escrits del Maestrat, fins al segle XVIII. El substantiu *calçada* tampoc és estrany en la toponímia de la zona: el *mas de les Calçades* al terme de Xodos en una partida pròxima a Lluçena.

Campàs m. *Foia del Campàs*. ‘Plana, terra molt extensa fora del poblat, dedicada a l'agricultura’ (DECat, II, 460-61). També el nom d'un mas del terme de Benassal.

Casaca f. *Vinya de la Cassaca*. Podria fer referència al vestit ajustat al cos amb faldons i mànega llarga que usaven —els importants— al segle XVIII. La primera documentació del mot en català és de 1575 (DECat, II:609). La pronúncia actual a la zona és amb *s* sorda, tal i com apareix grafiada al nostre document i com documenta el diccionari Aguiló l'any 1381. La popularitat del mot que reflecteix l'abundant fraseologia (DCVB, 3 8), i el lloc al qual dona nom ens fa aturar ací la investigació.

Corona f. *Masada de les Coronetes*. L'accepció de ‘cim planer i arrodonit’, segons Coromines (DECat, II:945,946), apareix ja en un document de la Seu d'Urgell de l'a.975 i és especialment vivaç a l'extrem nord-occidental i freqüentíssima a tot l'Alt Aragó. Reapareix des del nord del País Valencià (cama ací cama allà de la frontera lingüística), en localitza molts al Maestrat i abunda, almenys, fins al camp de Morvedre, i també es troba algun exemple més enllà del Xúquer. Aquesta accepció podria correspondre a la nostra masada. *Les Coronetes* és també topònim al terme de Xodos en l'entorn de l'elevació de *el Marinet*. Això no obstant, *corona* al segle XVIII s'usava a la zona en altres accepcions com ‘perímetre d'una soca tallada’ (Beltran Zaragoza, 1995)

Enbalma f. *Mallada de les Enbalmes*. Mot no registrat en DCVB ni en el DECat. Al segle XVIII el topònim és presentat com antic en el document: “mallada dita antigament de les Enbalmes”. L'escrivà desconeixia el nom

contemporani per la qual cosa el deixà en blanc: “y ara es diu la mallada de ...”. Sabem que es tracta d’una cova: “y davall endret de dita cova”. Açò ens fa suposar que es tracta d’un derivat de *balma*, que existí amb més o menys vitalitat en altre temps. Així ho demostren el testimoni del santuari de Sorita i el compost *sobalma* a Culla. La variant *sospalma* se sent molt en el sud i en el nord del País Valencià a les serres de Valldigna, Gandia i Marina, de Callosa i Alacant (DECat, I:604,607). Coromines deixa constància del verb *esbalmar*. Si no fos per la presència de l’article *les* podríem relacionar el topònim amb el llinatge *Balmes*.

Ferrera f. Cova de les Ferreres. Sembla que el mot partí del llatí FERRARIA substantiu usat per a ‘mina de ferro i indrets abundants en aquest mineral’ (OnCat IV:210).

Ferreria f. Corral de les Ferreries. El significa d’‘obrador o botiga del ferrer’ podria convenir al nostre cas.

Fontanella f. Les Fontanelles. El diminutiu de *fontana*, entesa com a paratge on naixen aigües disperses, es degué aplicar als dolls poc importants d’aquestes zones, segons fa entendre Coromines (DECat, IV, 106). *Fontanella*, ha seguit en ús en alguns indrets del País Valencià com Alzira, Puçol, i com a genèric esmenta la *fontanella de n’Oller* a Ares del Maestre. Al segle XIX el trobem com a topònim a Tírig: *el racó de la Fontanella de Jaume Matamoros*.

Gent adj. La Foia Genta. En català antic significava ‘gentil, bonic’ (DECat IV:478). Al Pallars hi ha l’estany *Gento* que manté la -o del precatalà *pallarès* (OnCat, IV:346).

Hutrelles f. Hutrelles. No registrat en el DECat ni en el DCVB. Plantegem una primera explicació relacionada amb el llatí VULTUR. En català hi ha testimonis a Ribagorça-Pallars: *bultre* a Viacamp, *vultro* a Enviny. El benassalenc Garcia Girona usa *volter* <VULTURIUS (*Seidia*, 121) (DECat, IX: 385). Deu venir de la mateixa arrel que Utrillas (Teruel) i Utrera *Utrera* (Sevilla) <VULTURARIA. El DCVB(10:599) recull un *Ultrera*<VULTURARIA, topònim, nom d’un castell del Rosselló. En asturià *utra* 'buitre'<VULTUREM (DCECH, 712 s.v. *último* nota 3). J. Coromines observa que des de l’Ebre fins al Segura no apareixen noms de lloc amb *voltor* o *voltr-* front als abundants de *buitre*, al qual atribueix una herència mossàrab. Prenent un altra via, podríem considerar l’emparentament de les nostres *utrelles* amb el valencià antic *ultrera* ‘espècie de

cingla' registrat pel DCVB(10:598), que Coromines posa en relació amb *ultra*, així com el castellà *utrero* 'vedell de tres anys (DECatVIII:975); tot açò, s'adiu a l'abundant presència de *cingles* (m. i f.) 'feixes de roca' en la zona. Al terme de Xodos el mateix mas es diu actualment *Otrelles*.

Llavanquet m. *Els Llavanquets*. El mot no apareix registrat en el DCVB ni en el DECat. Si no hem errat en la lectura (*llavanquets / llauarguet / llau-arquets*), podria ser un diminutiu de **llavanc*, relacionat amb el llatí LABES 'caiguda, ensorrada o esllavissada de terres'. Coromines (DECat s.v. *llau*) esmenta un LABANKA/LABENCA del francoprovençal (incloent-hi alguna avançada occitana) amb aires de relíquia preromana. El nostre *els Llavanquets* podria referir-se al resultat d'esllavissades de roques en desnivells pronunciats, que abunden en la zona. S'ha d'esmentar la relació amb *avenc*. Coromines, entre les formes alterades amb *al-*, que predominen en el nord valencià, també localitza la foma originària en alguns pobles molt conservadors de la zona (DECat, I: 512).

Mançanera f. *La Mansanera*. És el nom que rep un mas. El sinònim de *pomera*, actualment desusat a la zona, encara vivia el 1936 a Ascó, i com a 'pirus malus' a València i a Eivissa. *Mançana* viu a Mequinença, Fraga, Elx, Tamarit de la Llitera, Calaceit i el nord (Morella, Vinaròs) i sud valencians (Alcoi i Pego) DECat (V:342). Com a topònim d'un mas, trobem *el Mançanar* al terme d'Ares del Maestrat i un altre al de Vistabella del Maestrat, i *La Mançanera* al terme de Benassal.

Marrada f. *Camí de les Marades*. S'adiu al significat 'moviment tortuós, que fa voltes' L'accepció itinerària del DTo.1647 «fexus viae, iter sinuosum» és recollida en els *Privilegis de Catí* a 1345 (BSCC XV: 88) 'revolt, volta que allarga un camí'. El nom de lloc es repeteix a la Salzedella. (DeCat, V: 502). *La cova la Marrada* a Castelló de la Plana; La Marrà(da) a Canet de Berenguer (Camp de Morvedre); *Marada*, despoblat del terme de Llauri (Ribera Baixa del Xúquer). Com a nom de partida apareix a Castelló, Dénia i Alzira. *Marrades* és documentat antigament (a.1075) com a nom de lloc al terme de Soanyes (Conflent) (OnCat, V:208).

Nevera f. *Camí de les Neveres*. Fa referència a 'pou de neu'. Sobre els pous de neu del Maestrat vid. Brau et alii (1993) on tracta el comerç de la neu i les característiques de les construccions amb plànols i fotografies. Pròximes al terme de Lluçena hi ha la *Nevera de Penyagolosa* i la *Nevera* d'Atzeneta del Maestrat. Actualment hi ha un *camí dels Nevaters* a Lluçena.

Ora f. *Barranc d'Ores*. Se li degué aplicar el nom per l'abundància de meandres. *Ora* és la forma etimològica de *vora*, 'vorera, caire' 'voraviu', que restà dominant quasi fins a la fi de l'edat mitjana. Ja en el s. X s'usava parlant de les vores d'un riu. La forma *vora* no guanyà terreny fins al segle XV. (DeCat, IX:393). Actualment a Lluçena hi ha el *mas d'Orés*.

Paridora f. *Cova de la Paridora, Partida de la Paridora*. El DCVB (8:254) dóna el significat 'de corral de bestiar de llana o cabriu' a Tortosa i Freginals. Coromines (DeCat, VI, 292) sent *paridera* com a foraster, atxurrat o expressió de guardes i militars acastellanats, que ha pres peu en alguns pobles limítrofs com Fondegulla i Figueroles de l'Alcalatén, on en un intent de catalanitzar es mostra *la Paridora* com a nom d'una partida. Per la nostra banda afegim que al Vilar de Canes és actualment un malnom, procedent del maset amb el mateix nom. *La Paridera* és també nom de lloc al terme de Tírig. El significat de la nostra partida i la cova que probablement li dóna nom podria ben bé correspondre al recollit a Tortosa.

Pedrosa adj. *Mas de les Pedrosses, camí de les Pedrosses*. Podria ser un derivat de pedra 'abundant en pedres'. Amb la *s* sonora, que és com es manté actualment, hi ha diversos topònims: nom d'una coma d'Andorra, una cala de Palafrugell (Baix Empordà), una partida a la Selva del Camp, i altres en OnCat VI:178). Podria tractar-se d'un llinatge (AlcM, 8:373). L'adjectiu no és registrat al *DeCat* (VI:362-370).

Planillar m. *Els Planillers*. Situat a l'entorn de la Lloma Bernat. La variant amb *i* no és registrada en el DCVB (8:638) ni en DeCat (VI:578-583). Podria tractar-se d'un derivat col·lectiu de *planell*. Les accepcions que més s'adiuen al context són, en primer lloc, l'antiga (s.XV) que recull AlcM com a 'tarima, taulat horitzontal' que podria relacionar-se, per símil, a la 'distribució abancalada del terreny'. És a dir, 'conjunt de terrenys plans, disposats a manera de tarimes, al damunt de parets de contenció'. La relació amb el llinatge *Planell* o la variant *Planells*, la considerem secundària. L'evolució *planell+ar* > *planillar* s'explica per palatalització de *e* pretònica en contacte amb palatal lateral sonora. El DeCat recull les formes prefixades *replanillar* i *replanillà*, sense cap explicació ni documentació. Amb emmudiment de *r* final, la forma prefixada s'aplica actualment al 'replà l'escala' a Morella i a Benassal.

Portapaús *Mas de Portapaús*. Nom conservat actualment per al mas, pronunciat

amb hiat. L'OnCat (VI:173) ens suggereix l'ètim PAGUS 'districte rural', que no fou estrany al mossàrab valencià, quan cita *Pavos*, nom d'una partida d'Almassora a la part més pagesivola del terme. Una altra via d'estudi podria dirigir-se cap al llatí PALUS 'aiguamoll'.

Raudor m. *La font del Raudor.* Deu ser la planta 'coriaria myrtifolia' El DECat (VII:407) inclou, justament, la variant recollida a Llucena en enquesta oral, sense *-r* final, amb la descripció de 'mata de la qual fan arcs' i amb citació del present nom de lloc (rambé sense *-r*). S'hi inclouen altres exemples documentals de la zona com ara el *Llibre de Vàlues* de Castelló l'any 1468 "vinya amb raudor al barranc de Fadrell"; i el topònim al terme de Culla i Adzeneta en *Visures* de l'any 1597 "abeurador del Raudor". La variant té vigència actualment a Fondegulla.

Salera f. *Collet de les Saleres.* El significat de 'pedra plana damunt la qual els pastors posen la sal que el bestiar ha de menjar'és d'ús general en tot el domini lingüístic. Tant als termes de Llucena com al d'Atzeneta del Maestrat hi ha actualment el *Pla de les Saleres*. En el darrer terme es coneix també el *colze de les Saleres*.

Saltadora f. *Pouet de la Saltadora.* La definició de *saltadora* que dona el DCVB (9:701) és molt general 'lloc des d'on es pot saltar'. El DECat,(VII:626) aporta dades que s'adiuen més al nostre cas, per tenir relació amb l'aigua. A l'alt Pallars usen *saltader* en el sentit de 'saltant, cascada'(Cardós i Vall Ferrera). *Saltant*, segons Coromines, és tant o més vivaç que *salt d'aigua* en algunes comarques. A Benassal també apareix un *Povet de la Saltadora*.

Soliguer m. *Lo Soliguer, (Partida) Corral del Soliguer.* Fa referència al *soriguer*, l'au '*falco tinnunculus*'. La variant amb *s-* es mantingué especialment en el País Valencià, i amb dissimilació *soliguer*, fins al sud. Dona referències toponòmiques de Benigànim, Bocairent, Beniardà i Confrides (DECat, IX: 586).

Talaia m. *Mas de la Talaia.* Sembla tractar-se de l'eminència o torre des d'on es descobreix el país: lloc on es posava el talaia, sentinella diürn' (DECat VIII:220). També present al terme de Benassal (*La Talaia*) i al d'Atzeneta del Maestrat (*Lloma de la Talaia i la Talaïola*).

Teixugo m. *Coveta dels Teixugos.* Deu tenir relació amb 'teixó, mamífer carnisser de la família dels mustèl·lids del gènere *Meles*'. J. Coromines (DECat

VIII:378) recull a l'alt Aragó, més enllà del Cinca, les formes del tipus *taxugo*. *Tejugo* a Borao (Aragó), *Taxubo* en Aragüés (Valle de Echo) (s.v. *tejón*. DCECH:451), A Torla i Panticosa, *Taxugo* a Linàs de Broto i Lanuza. *Texugo* és la forma del portuguès i del castellà dialectal. En territori valencià dóna una referència toponímica amb la variant general, referida a una coveta de Tormos (Marina Alta); *cova's taxons*. La forma exclusiva del portuguès i del castellà és sospitosa, segons Coromines, de venir del gòtic.

Traguanta *La Traguanta, Cova de la Traguanta, Covarxets de la Traguanta, Passada de la Cova de la Traguanta*. Mot no registrat en el *DECat* ni en el *DCVB*. He indagat per les entrades *trau* on trobem el verb *traücar* 'foradar' i *trauc*. Des d'antic es nota la tendència en català a especialitzar-lo per a forats petits (una paret, esponja etc.). El verb *traücar* apareix repetidament en textos clàssics valencians amb el sentit de foradar i en aragonès i encara avui apareix *trauque* en l'antic parlar xurro de l'Alt Millars. Coromines assegura que en català i aragonès *traucar* tingué tres síl·labes. El verb i el substantiu són rossellonesos de sempre. Coromines afegeix un ús intransitiu amb el significat de 'd'entreveure's per davall de terra', esmenta la conservació en toponímia amb el sentit de 'travessar' i apareix algun cas de *roca Trucada* que respon a una penya foradada. La variant *troc* referida a coves i clivelles (*DECat*, VIII:725). Així podria ser **(roca) traücanta* 'que es forada, que es clevilla', amb el sufix *-anta* que apareix en *tapanta*. A Benassal trobem la *Trauma*, amb una possible relació amb la cala i platja de *Traumal* a la costa extrem sud del Baix Empordà, entre Palamós i la Platja d'Aro. Menys probable la relació amb *trava* (*DECat* VIII: 732), amb *treu* 'via, lloc de pas' (*DECat* VIII:797) o amb *dragant* 'cap de dragó'. Tampoc es pot descartar la relació amb *dragar*, *tragar* (*DECat*, III:196). Segons (*AlcM*.10: 420) hi ha una forma llatina tardana *tragone* amb el significat de 'forat de la terra per on s'absorbeixen les aigües' que cita Coromines *DECast* s.v. *Tragar* i un topònim *Tragó*, poblet de Peramola (Alt Urgell) i poble de la Noguera, que segons Coromines vindrien del llatí *tracone* 'engolidor'. Una altra hipòtesi aniria pels camins de l'antroponímia. El llinatge que més es relaciona és el recollit pel *DCVB* (10: 423) *Tragany* del qual planteja l'ètim del nom personal Throand.

ANTROPÒNIMS¹³ EN LA TOPONÍMIA

Els llinatges relacionats en el nostre recull toponímic són: *Alba*¹⁴, *Aparici*, *Arminyà*¹⁵, *Balaguer*, *Barceló*, *Batgero*¹⁶, *Beltran*, *Bernat*, *d'Huguet*, *Margalit*¹⁷,

¹³ Relació dels noms de persona que apareixen en el document (anys 1700-1734)

Adelantado, Chocim (a.1700); **Agostina**, Ambrós (a.1728); **Andrés**, Domingo, *notari escrivà* (a.1700, 1705); **Aparissi**, Pere, *prom* (a.1700, 1705); **Asnar**, Andrés, *núncio?* (a.1705); **Balaguer**, Cosme (a. 1705); **Bartoll**, Serildo; *prom* (a.1734); **Batalla**, Vicent, *prom* (a.1728); **Batgero**, Jacinto (a.1714); *regidor* (a.1734); **Beltran** d'en Rafel, Juseph (a.1700); **Bernat**, Batiste (a.1711); Bernat, Batiste, viuda de (a.1728); Bernat, Juan, *prom* (a.1728); Bernat, Patricio (a.1714); **Bonarrés**, Francisco Xavier, *alcalde* (a.1728); Bonarrés, Francisco Xavier, *notari escrivà* (a.1734); Bonarrés, Luís (a.1700); **Carransa**, **Roch** (a.1704); **Clarià**, Batiste; *prom* (a.1734); Clarià, Batiste (a.1714); **Costa**, Juan, *moliner* (a.1704); **Dillach**, Antoni, *justícia* (a.1700); **Dug[u]et**; Fransés, *prom* (a.1700); Duguet; Miquel Juan (a. 1704); Duguet, Francés (a.1704); Duguet, Jaume, *jurat* (a.1704, 1705); **Errero**, Juan, fadrí (a.1728); **Fabra**, Juan; *regidor* (a.1734); **Forés**, Joseph; *escrivà* (a.1728); **Fortuno** de les Useres (a.1711); **Garcia**, Jaume, *regidor* (a.1728); Garcia, Miquel, *prom* (a.1704, 1705); Garcia, Roch, *jurat* (a.1704, 1705, 1714); **Gasch**, Visent (a.1700); **Gosalbo**, Pere (a.1711); **Marco** de Alcora, José (a. 1711); **Monferrer**, Antoni, *justícia* (a. 1705); **Montins**, Pere, majó, *prom* (a.1705); **Nebot** de Costur (a.1711); Nebot dels Ortals, Martí, *jurat* (a.1700, 1714); Nebot, Domingo (a.1704); Nebot, Esteve (a.1700); **Ostalet**, Domingo (a.1704); **Palanques**, Grisanto, *jurat* (a.1700); Palanques, Pere (a.1700); **Porcar**, Bernardo (a.1728); Porcar, Sebastià (a.1704); **Puerto**, Juan (a.1705); **Rius**, Guillem (a. 1704); **Salvador**, Francés, *prom* (a.1704, 1705); **Segura**, Bertomeu (a.1705); **Serra**, Miquel, major, *prom* (a.1705); **Vicent**, Berthomeu, *regidor* (a.1728); Vicent, Bertomeu, *lloctinent de justícia* (a.1704); **Vilar** de la Foya, Vicent (a.1711); **Villagrasa**, Llorens; *alcalde* (a.1734)

¹⁴ L'article personal conservat i la manca de concordança del gènere, fa que ens decantem per la hipòtesi del llinatge. Tanmateix, J.Coromines comenta a propòsit de la *Vall d'Alba* (*OnCat* II:63) que malgrat que l'adjectiu derivat del llatí ALBUS no fos viu ni usual en català al segle XIII, res no impedeix sospitar que els més antics pobladors li donaren el nom de VALLE ALBA pronunciat segons fonètica mossàrab *bal'lalba* que els catalans, un cop reconquerida, interpretarien *vall d'Alba* ajudant-hi fonètica diferenciadora de la *l*·l. Esmenta altres exemples valencians i de la resta del domini, entre els quals destaquem el *Castelldalbo*, turó del terme de Culla.

¹⁵ *Arminyà* no reconegut com a llinatge pel DCVB, però sí *Arminyana*

¹⁶ *Batgero* no reconegut com a llinatge pel DCVB, però sí *Bager*. També *batzer* com a nom d'una planta espinosa del gènere *Rubus* (Bal.)

¹⁷ *Margalit* no reconegut com a llinatge pel DCVB, però sí *Margalet*, *Margarit*

*Miret, Nebot, Puerto, Rius, Ros, Valls i Vidal*¹⁸.

- **L'article personal**

Mantenen l'article personal tres topònims: **Barranc de n'Alba, Font d'en Barceló i Mas d'en Margalít.**

Un cas ben dubtós és el nom d'una cova on llegim: **Cova de la Rius.** L'article personal *la* no és gens usat en la zona en altres documents del segle XVIII. Potser es tracta d'una mala còpia de l'escrivà, de la qual no sabem donar clarícia.

Sense l'article personal en trobem sis: **Bacis d'Arminyà, Lloma de Bernat, Mas de Miret, Mas de Nebot, Grauet de Valls, Roca de Vidal.**

Amb el nom i el cognom són designades tres construccions: **Maset de Domingo Aparissi, Mas de Jacinto Batgero i Masada de Miquel Juan d'Huguet.**

Es cita el nom d'habitadors o propietaris de quatre masos: **Pere Balaguer** (Maset de Domingo Aparici), **Jusep Beltran de Rafel** (Mas d'Araia), **Juan Puerto** (Masada de la Font d'Andolla) i **Pedro Ros** (Mas del Sabater).

L'hipocorístic **Minguet** es repeteix per identificar quatre llocs: **Mallada del Racó de Minguet, Roca de Minguet, Barranc de Minguet, Barranquet del Racó de Minguet.**

L'única referència a oficis és **sabater**, que es troba en: **Mas del Sabater i el pou del mas del Sabater.**

- **La castellanització**

Observem com predominen els noms personals en castellà. Tan sols es manté en català *Jusep*.

CONCLUSIONS

A través de l'onomàstica, hem intentat descobrir mots que devien tenir vitalitat en altres temps, que integrats en el sistema lingüístic servien en la parla dels avantpassats de l'Alcalatén. D'aquell català antic, avui oblidat, hem rescatat al

¹⁸ Al terme d'Atzeneta del Maestrat hi ha la *Lloma de Vidal* i el *Mas de Vidal*, pròxims al terme de Llucena.

segle XVIII: *gent/a* 'bonic', *mançanera* 'pomera', *marada* 'revolta', *ora* 'vora(de riu)' i *pedrós/a* 'pedregós'.

No obstant això, la petita mostra toponímica del terme de Lluçena que presentem, palesa en primer lloc, la necessitat de continuar investigant. Un bon nombre de paraules i accepcions —no registrades en el DECat ni en el DCVB —: (*l(a)*)*borsella*, *andolla*, *assolcador*, *les enbalmes*, *hutrelles*, *llavanquets*, *traguanta*, *saltadora*, *planillar*, *portapaús*), requereixen treballs de camp i el seguiment en la documentació més antiga, conservada en l'arxiu municipal. La nostra investigació no pot considerar-se més que com a una primera hipòtesi.

Des del punt de vista dialectal, són interessants: l'accepció semàntica de *baci* 'abeurador' localitzada al sud del Principat i al nord del País Valencià; *bustal* localitzat a les comarques de l'Alcalatén, Alt i Baix Maestrat, els Ports i la part més septentrional de la Plana Alta; l'accepció de *corona* 'cim planer arrodonit' localitzada en el nord valencià i freqüentíssima a tot l'alt Aragó; la paraula *mançanera*, que posa en relació la franja més occidental valenciana amb la franja aragonesa de parla catalana, i algunes variants fonètiques pròpies del valencià i del català occidental.

Des del punt de vista etimològic, destaquem les paraules documentades en altres dominis hispànics: *bustal*, *paridora*, *teixugo*, i el mot d'origen incert (iberobasc, àrab) *araia*.

Finalment, la freqüència de derivats amb sufixos desusats actualment, requereix, al nostre entendre, un estudi comparatiu profund amb altres reculls: **-il**: *cabanil*, **-ell/a**: *fontanella*, *utrelles*, **-ill**: *planillers*.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, Antoni M., MOLL, Francesc de B. *Diccionari Català-Valencià-Balear* Palma de Mallorca (1983)

BELTRAN ZARAGOZÀ, Andreu: (1995) *La llengua al nord del País Valencià als segles XVII, XVIII i XIX. Edició i estudi lingüístic de documentació administrativa*. Servei de Publicacions de la Universitat de València. Col·lecció Tesis Doctorals en Microfitxa.

— (1997) «Els topònims del terme de Tírig (Alt Maestrat) a principis del segle

XIX» *IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. 1995. Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica vol. LXX-LXXI (setembre-desembre). Ontinyent (la Vall d'Albaida).*

— (en premsa) «La llengua de Lluçena al segle XVIII» *Estudis Monogràfics sobre Lluçena. Diputació de Castelló. Universitat Jaume I de Castelló. Col·lecció les Aules*

BRAU, Francisco; CUENCA, Antonio; MESEGUER, Vicente (1993): «Pozos de nieve o neveres del Maestrat» *Centro de Estudios del Maestrazgo 3as Jornadas de historia, Arte y tradiciones populares del Maestrazgo, Sant Mateu 1992 Boletín n° 43 i 44, pp. 97-122.*

COROMINAS, J., PASCUAL J.A. (DCECH) *Diccionario Crítico-Etimológico Castellano e Hispánico. Madrid (1980).*

COROMINES, Joan, (DECat) *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana (Barcelona) 1980 (9 vol.)*

— *Onomasticon Cataloniae. Els nom de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana. Barcelona, 1994.*

GARCIA GIRONA, Joaquim, (1922) *Vocabulari del Maestrat. Societat Castelloneca de Cultura Castelló.*